

Rohepöörde uuringu seireuuringu III etapp: mõõtmismudeli loomine

Autorid: Aet Annist, Grete Arro, Maie Kiisel

Mõõtmismudeli loomise taust

Keskonnaministeeriumi tellimusel on aastaid arendatud Eesti elanikkonna keskkonnateadlikkuse mõõtmismudelit (vt

<https://envir.ee/kaasamine-keskkonnateadlikkus/keskkonnateadlikkus/uuringud>).

Keskonnaministeeriumi poolt on olemas nõusolek ning ressursisäästu silmas pidades on mõistlik Rohepöörde uuringus seda mudelit ning sellele vastavat mõõtvahendite paketti a) põhilise seirevahendina kasutada ning b) edasi arendada teemades, mida mudel ei hõlma. Olemasoleva mudeli väljatöötamisel on püütud uusimale teaduslikule teadmisele tuginedes arvesse võtta võimalikult mitmekesiseid keskkonnateadlikkusega seotud tegureid. Seda eesmärgiga leida optimaalne hulk keskkonnateadlikku käitumist ennustavaid tegureid, mis võiksid olla potentsiaalsed käitumuslike, hariduslike või kommunikatiivsete sekkumiste sihtmärgiks. Nimetatud mudel on suures osas kokku pandud ökoloogide, psühholoogide ja kommunikatsiooniteadlaste koostöös, ent kuivõrd tegu on väga interdistsiplinaarse teemaga, on mõistlik lisada võimalikult paljude teadusvaldkondade vaade ning sisend mõõtmismudelisse.

Seega on selle raporti eesmärk täiendada, täpsustada ja parandada olemasolevat mõõtmismudelit Rohepöörde uuringutiimi kompetentside toel, lisades antropoloogia ja sotsioloogia vaatest täiendused seni mõõdetavatele konstruktidele.

Soovitused konstruktide lisamiseks mõõdikusse on struktureeritud järgnevalt:

1. Mis konstrukti soovitame lisada?
2. Miks see võiks olla oluline keskkonnateadlikkuse/rohepöörde kontekstis mõõta? (Võimalusel: mida ennustab, millised on (teoreetilised) seosed teiste konstruktidega?)
3. Mis on selle konstrukti teoreetilised alused?
4. Näited väidetest/küsimustest (kas mõõtevahend on olemas, kas tuleb luua, kas tuleb kohandada)

Konstruktide/mõõdetavate tunnuste nimekiri

1. Agentsus
2. Inimeste keskkonnad ja nende surve
 - 2A Ajatihedus
 - 2B Suhteline sissetulek
3. Protesti ja kodanikuaktiivsuse dimensioon (senisest põhjalikumalt)
4. Toetus keskkonnasõbralikele poliitikele, hinnangud nende efektiivsusele ja mõjule
5. Eudaimoonilised ja hedoonilised elupüüdlused
6. Valmisolek kasinamaks (*frugal*) elustiiliks
7. Riskitunnetus ja hoiakud keskkonnaohtude suhtes
8. Keskkonnakäitumiste kõrvalmõjud ehk *spillover effect*

Konstruktide põhjalikumad kirjeldused

1. AGENTSUS

Mis konstrukti soovitame lisada?

Agentsus ehk inimese toimevõime

Miks on seda oluline mõõta?

Agentsus väljendab inimese võimet sekkuda ja vahendada muutusi end ümbritsevasse inimsuhete struktuuri; ennustab head kooskõla ühiskondlikus päevakorras olevate ideaalidega, väga tugevad statistilised seosed kõigi teiste konstruktidega, mis on inimese otsustada või inimese võimuses (paljud ei ole, nt elukoht, seaduslik raamistik, töökoha juhtimisprobleemid, pere jne), peegeldab praktiliselt rakendatavaid oskusi ja nende ülekandmise ja edasiarendamise võimet uutesse olukordadesse; agentsusel on kaks mõõdet: aktiivsus ja valdkondlik mitmekesisus (mõlemad näitajad on suured väikeses rahvastikurühmas); peegeldab hästi ka ajatihedust ja ruumi mõõdet (reisimine, globaalne identiteet, tutvusringkond jne).

Konstrukti teoreetilised alused

Aluseks ühiskonnateooriad, mis vaatlevad agentsuse rolli ühiskonna struktuuris, selle struktuurseid omadusi ja mõttemaailma (Giddens, Archer, Beck, ja juba väiksemad eluviisi/stiili uurijad). Vt ülevaadet: Kiisel, M. (2020). Lifestyle as a shaper of society. In: Kalmus, V.; Lauristin, M.; Opermann, S.; Vihalemm, T. (Eds.). Researching Estonian transformation: Morphogenetic reflections. (137–172). Tartu, Estonia: University of Tartu Press.

Näited väidetest või küsimustest

Agentsust peegeldavad hästi inimese enda plaani järgi sooritatavad tegevused. Selle mõõtmiseks saab kasutada liitunnuseid, mis väljendavad tegevuste aktiivsust kindlas valdkonnas ja tegevuste mitmekesisust. Liitunnuste valik võiks olla mitmekesine ja edendada klassikalisi ühiskonnauuringute kategooriaid: **tarbimine, poliitika või kodanikuaktiivsus, sotsiaalne elu** (st et inimesel on ka mitteformaalsed struktuurid peale pere ja suguvõsa, millele toetuda), **kultuuriosalus, meedia** (Eestile ja Ida-Euroopale on tüüpiline, et suur osa passiivsest elanikkonnast polegi meedia mõjuväljas), **looduspraktikad**. Samas tuleb agentsuse struktuur välja ka valitud üksikküsimuste abil (järgnevalt pakutud loetelu üksikküsimusi).

Täiendamine:

Võtta aluseks küsimus 10KK ja eristada selles tegevus kui selline ja selle järel ambitsioon seda kuidagi muuta. Nt reisimise vähendamise-vältimise püüdluse kohta on juba küsitud, aga ei ole näha, kui sageli inimene üldse reisib.

Ülesanne ei ole mõõta agentsust üksnes keskkonna vallas, sest see teiseneb vastavalt vajadusele, nt keskkonnaaktivistid muutuvad Ukraina või naiskodukaitse aktivistideks jne. Agentsust ja keskkonnapraktikaid (siin on paratamatu kattuvus) tasub mõõta eraldi, et näha, kas

keskkonnapraktikad levivad ajas ka rühmadesse, kus agentsus on vähemate dimensioonidega, nõrgem. Nõ aktivismist lahti ühendatud keskkonnahoid.

Katsetus küsimusega 10KK:

Kui sageli Te teete järgnevat? (* märgitud tunnused võib panna agentsuse klastrit moodustavatesse liitunnustesse ehk indeksitesse)

Poliitiline ja kodanikuaktiivsuse dimensioon (v-o siin võtta küsimustest välja keskkonnahoiu teema ja panna sagedusskaala lõppu võimalus märkida, kas ta siis, kui ta seda teeb, teeb seda ka keskkonda silmas pidades. Nt „käite valimas“ + langetate otsuse keskkonda silmas pidades, keskkonna nimel vm)

- *Osaletate [keskkonnahoiu nimel] ühistegevustes (nt vabatahtlik töö, prügikoristamise talgud)
- *Juhite teiste tähelepanu avalike probleemide lahendamise [keskkonnahoiu] vajalikkusele
- * Käite valimas (Seni: Langetate valimistel otsuse poliitiku/erakonna keskkonnaeesmärkidest lähtudes)
- *Pöördute ideede või ettepanekutega mõne poliitiku või ametniku poole, annate allkirja avalikule üleskutsele [keskkonna nimel]
- *Võtate [keskkonnahoiu nimel] osa avalikest koosolekutest, meelevaldustest, piketidest
- *Lööte kaasa kodanikuaktivistide [keskkonnakaitsjate, looduskaitsjate, loomaõiguslaste vm] tegevuses

Tarbimise dimensioon

- Sordite olmejätmeid (kogute eraldi nt pakendi- ja biojätmed ning paberi)
- Kasutate ühekordseid nõusid või joogikõrsi
- Sööte liha- ja kalatooteid
- Ostate kasutatud riideid ja tarbeesemeid
- *Viite ohtlikud jätmed (nt ravimid, elektroonika, patareid ja akud, eterniit, ehitusjätmed, säästu- ja halogeenpirnid, värvijäägid, majapidamismürgid) selleks ettenähtud kogumiskohta
- *Kasutate poest kauba koju toomiseks kodust kaasa võetud kotti (ei osta selleks uut paber- või kilekotti)
- *Ostate võimalikult pika kasutusega tooteid, eriti kvaliteetseid tooteid
- *Ostate kindlate ettevõtete, brändide tooteid (ei mõõda keskkondlikkust, aga aitab pildile tuua eeskätti vene elanikkonna teadliku tarbimise mõõte)
- *Ostate öko-, mahe- või ausa kaubanduse märgisega toidukaupu
- Ostate ökomärgisega rõivaid, tarbeesemeid, puhastusvahendeid jm
- Parandate/lasete parandada olemasolevaid asju (riided, jalanõud, elektroonika jms)
- Kasutate elektrit hoone või selle osa kütmiseks
- *Reisite Eestis/ *Reisite välismaal

Järgnevad neli dimensiooni mõõdavad inimeste osalemist tegevustes, mille kaudu neil on võimalik kogeda vajadust muutuda keskkonnahoidlikumaks (vahendatud teave, eeskujud, vahetu kogemus).

Kultuuri dimensioon

- *Kui sageli võtate osa kultuuri- või spordiüritustest (käite teatris, kinos, muuseumis, raamatukogus, spordivõistlusi vaatamas, näitustel, kontsertidel vm) või tegelete selles vallas hobidega (näiteks koorilaul, treeningud, orkestris mängimine, kunstitunnid)?

Seltsielu dimensioon

- *Kui sageli Te lähete välja, saate kokku sõprade või tuttavatega (näiteks kohvikusse, pubisse, klubisse, rahvamajja, spordisaali vm)?

Meedia dimensioon

*Mitu korda päevas viite end kurssi päevauudistega?

Looduspraktikate dimensioon

*Kui sageli Te käite looduses, matkamas, loodust vaatlemas?

*Kui sageli Te teete aiatööd?

Märkige, milliseid tegevusi püüate vältida või vähendada?

Tarbitavate kaupade ja teenuste hulka

Ülepakendatud toodete ostmist

Pudelis joogivee ostmist

*Kindlate keskkonda liigselt kahjustavate ettevõtete toodete-teenuste tarbimist (*võib lisada agentsuse klatri tarbimise dimensiooni tunnuseks*)

Auto või mootorrattaga sõitmist

Ühekordsete nõude ja joogikõrte kasutamist

Elektri ja kütte kasutust

Reisimist

Liha-kala söömist

2. INIMESTE KESKKONNAD JA NENDE SURVE

Mis konstrukti soovitame lisada?

Keskkonnasäästliku käitumise võimalused inimese eri tegevuskeskkondades (kool, töökoht, avalikud asutused, mida teistest sagedamini külastab (nt huviringi, vabatahtliku töö, haiguste, laste tõttu), kauplused, naabruskond)

Miks on seda oluline mõõta?

Aitab määratleda, millised tegutsemiskeskonnad veavad rohepööret eest ja milliseid on vaja järele aidata, millised on alakasutatud sekkumiskeskonnad. Aitab mõõta, kui koherentsed on inimese jaoks võimalused keskkonnasäästlikult tegutseda ja kuidas need võimalused ühtlustuvad (nt kodus tuleb püüelda, kuid mujal ei saa seda teha).

Konstrukti teoreetilised alused

Teoreetilised alused lähtuvad siirdeteooriatest – selleks, et uus nähtus ühiskonnas kinnituks, tuleb sellele lõhkuda või luua ruum ühiskondlikes struktuurides. Mida koherentsem on struktuurikogemus, seda stabiilsem on uus ühiskondlik nähtus. Vt: Keller, M., Noorkõiv, M. & Vihalemm, T. Systems and practices: Reviewing intervention points for transformative socio-technical change. Energy Res. Soc. Sci. 88, 102608 (2022).

Näited väidetest või küsimustest

Ülesande teeb keeruliseks see, et eri keskkondades on inimestel erineval määral võimu, ka tegevused eristuvad. Keskkonnasäästu kohta peab vastaja ise hinnangu andma, selle kohta pole tal aga alati faktilisi teadmisi – nt maja soojapidavus jne. Võib sõnastada hinnanguna, umbes nii:

Kui Te mõtlete levinud keskkonnasäästlikele valikutele (siia võib tuua näidisloetelu tegevustest, mis on nõ tavakodanike seas tüüpilised), siis kui lihtsaks on see Teile muudetud järgmistes kohtades:

Skaala: Väga/ Pigem lihtne/ Pigem/ Väga raske/ Ei ole kokkupuuteid selle kohaga

- Teie (põhi)elukoha lähim naabruskond
- Korteriühistu
- Teie maakodu ümbrus
- Kool, ülikool
- Töökoht
- Avalikud asutused, mida teistest sagedamini külastate (nt huviringi, vabatahtliku töö, haiguste, laste tõttu)
- Lähim kauplus

Küsimuse põhjal teeks liittunnuse või kaks, mis (millest üks) võtaks arvesse seda, et nt pensionärid enamasti ei käi koolis või seda, et kõigil pole maakodu. Tunnus väljendab kogemuse koherentsust, süsteemset keskkonnakogemust, kogemust, et keskkonnasääst on inimest ümbritsevas keskkonnas norm. Võib küsida ka hoopis selle kohta, kuivõrd on ta märganud nendes kohtades asutuste või kogukonna pingutusi selleks, et muuta keskkonnasäästlike tegevuste järgimine lihtsaks.

Lähimad inimesed tema ümber - kas annab ise neile eeskuju või saab nendest eeskuju võtta? Seda, kui säästlik ta ise on, saame tuletada tema vastustest. Nt:

„Kuivõrd on Teile ümber inimesi, kes püüavad tegutsedes keskkonda säästa?“

Skaala nt: Suurem osa neist/ Ei vähe ega palju/ Mõni üksik/ Mitte ühtegi

Siin võiks olla ka küsimused taristu kohta, mis näitaks, millised on inimeste võimalused teha säästlikumaid valikuid: küte/jahutamine ja transport.

Kuidas Te kütate/jahutate maja?

Kui kaua veedate tavalisel tööpäeval aega ühest punktist teise sõites?

Milliseid transpordivahendeid saate kasutada selleks, et igapäevaselt liikuda ühest kohast teise (käia tööl, koolis, saada teenuseid) isegi siis, kui Te neid ei kasuta?

Milliseid transpordivahendeid kasutate põhiliselt kõige enam?

Küsida võib ka selle kohta, kuivõrd on tal endal võimalik langetada säästlikum valik (juba on teinud säästliku valiku, kavatseb, aga ei ole teinud, ei saa teha rahalistel põhjustel, ei saa teha, sest see ei sõltu temast, ei ole huvitatud jms).

Edasi tekib küsimus, kuidas tekitada ankeeti ruumi. Kui pole plaani korrata küsimus 10KK (kui sageli te teete järgnevat?) edasiarendusi 12KM ja 13ER (põhjuste küsimus, kattuvus küsimusega 17MK), sobiks nende asemele (nt ühiskondlike siirete käsitluses näitab muutuse kinnitumist see, kui inimene ei mõtle enam oma tegevuse ideoloogilistele põhjustele (seda suudavad teha eeskätt innovaatorid, aga mitte laisk enamus), sest see on nii tavapärane, et on muutunud nähtamatuks. Hea tulemus on seega, kui inimesed ei tee soodsaid valikuid keskkonna pärast, vaid automaatselt, sest ühiskond on soodsalt ära sätitud, toimibki sobival režiimil). Ka praegune küsimus 16MK on pakutule üsna sarnane.

2A. AJATIHEDUS

Mis konstrukti soovitame lisada?

Eraldi konstruktsiooni ei ole vaja otseselt luua. Üldjuhul saab ankeedi olemasolevaid tunnuseid kasutades mõõta seda, kuivõrd on inimese elu täidetud rööprähklemisega, mis takistab elukorralduslikke muutuseid tegemast või kuivõrd on tema aeg täidetud tegevustega, mille üle ei ole tal endal kontrolli või mis pikas perspektiivis vähendavad algatusvõimet (nt läbipõlemine lähedase hooldamise või ületöö tõttu).

Miks on seda oluline mõõta?

Ajatihedus takistab uute tegevuste omandamist. Näiteks Mina. Maailm. Meedia kordusküsitlused näitasid, et aktiivsed agendid võtsid ühiskonna muutudes ette üha rohkem väljakutseid, kuid ühel hetkel tuli piir ette, paistis läbipõlemine. Seejärel hakkas agentsus lahustuma teistesse rahvastikurühmadesse (tekkis tööjaotus, rohkem inimesi tõmmati aktiivsete inimeste võrgustikku) ja selliste kõikjal hüperaktiivsete inimeste osakaal vähenes. Ajatihedust kasvatavad individuaalselt võetus kohustused-projektid (kalamehe elustiil, osalus hooldekogus, täiendõpe jms, mis ühelt poolt toetavad mingi piirini probleemide lahendamisele orienteeritud eluviisi ja oskust leida lisa-aega), aga ka väljastpoolt pealesurutud kohustused (lähedase hooldamine, rohked ületöö tunnid, transpordis veedetud aeg, kooli ja töö ja ka pereelu ühitamine) – need pärsivad enamasti ettevõtlikkust laias mõttes. On ka neid, kelle elust suurem osa kulub puhkamisele, tegevusetusele – hästi passiivsele eluviisile ei jää külge uued tegevused, sest puudub vundament, millele neid kinnitada – suhted teiste inimestega, inspiratsioon, praktika.

Konstrukti teoreetilised alused

Ajasotsioloogia, nt Hartmut Rosa, kombinatsioonis TÜ ühiskonnateaduste instituudi empiiriliste analüüsidega. Vt lähemalt: Vihalemm, T.; Opermann, S.; Kalmus, V. (2020). Personal time-use capability in social transformation: Theoretical considerations and operationalisation for empirical measurement. In: Kalmus, V.; Lauristin, M.; Opermann, S.; Vihalemm, T. (Eds.). Researching Estonian transformation: Morphogenetic reflections. (201–249). Tartu: University of Tartu Press.

Näited väidetest või küsimustest

Ajatihedust väljendavad mitmesugused küsimused, millest mõned on selles dokumendis juba välja pakutud. Nende seast võib teha valiku, vaadates otsa ankeedi mahule.

- Agentsuse klasteri indeksid eraldi või kokkuliidetuna või ainult selle kodanikuaktivismi mõõde (nt kodanikuühenduses aktiivne olemine on sisuliselt lisatöökoht)
- Juba pakutud küsimus transpordis veedetud aja kohta päevas - väga suur ajakulu transpordis põhjustab passiivset elustiili.
- Ületöötamise maht või tööle pühendatud tundide arv päevas.
- Seda, kas tal on pere (T8, pereliikmete arv), kool, töö (T11, kui lubada valida kaks valikut), saab tuletada taustatunnustest
- Lähedase hooldamine (puudega laps, dementne vanainimene, pikaajaline haige kodus)

2B. SUHTELINE SISSETULEK

Mis konstrukti soovitame lisada?

Suhteline sissetulek on tunnus, mis mõtestab sissetuleku küsimuse ümber - see on raamistik, mis võimaldab tarbida ressursse, seab tarbimisele piirid. Täpsustab senist sissetuleku küsimust.

Miks on seda oluline mõõta?

Kui kokkuhoid ei juhtu ots-otsaga kokkutulemise eesmärgil, tekib ülejääk, mis paratamatult suunatakse uuesti tarbimisse. Suurem sissetulek on lineaarses suhtes ressursside kulutamisega. Oskuslikud ehk agentsed inimesed suudavad ka väiksema sissetuleku kasutada ära suureks tarbimiseks, sest teavad, kust kuidas saab, kuidas kombineerida, kuidas raha targalt kasutada, kuidas nutikalt saavutada oma eesmärgid, milles on alati ka materiaalne komponent. Suhtelisi ressursikulusid peegeldab ka majapidamise suurus, kuid see ei tähenda alati, et inimene seda kütab, renoveerib vm. Siiski soovitame lisada täiendava kinnisvara olemasolu tunnuse suhtelise sissetuleku konstruktile, sest kinnisvara objektide rohkus peegeldab hästi tarbimisaktiivsust.

Aitab vaadelda, kuivõrd tarbimist piiravad või investeringuid on teinud suurema või väiksema sissetulekuga inimesed, kuivõrd (keskkondlik) agentsus suudab liikuda väiksema sissetulekuga elanikkonna rühmadesse.

Konstrukti teoreetilised alused

Inimese tarbimiskäitumine ei ole objektiivse sissetulekuga üheselt seotud (Duesenberry, J. S. (1949) *Income, Saving, and the Theory of Consumer Behaviour*. Cambridge: Harvard University Press.).

Näited väidetest või küsimustest

Kasutada ära olemasolevad küsimused:

T13: sissetulek leibkonna kohta

T14: hinnang rahalise toimetuleku kohta (peegeldab ka oskust toime tulla)

T16: maakodu või suvila olemasolu

Pigem võrdsete komponentidena indeksis.

3. PROTESTID JA KODANIKUAKTIIVSUS

Mis konstrukti soovitame lisada?

Spetsiifilise teadlikkuse käitumiseks vormimise viisi - protesti ja kodanikuaktivismi - detailsem vaatlemine.

Miks on seda oluline mõõta?

Inimeste teadlikkuse muutumine tegevuseks osutab mitmete olulistele aspektidele ühiskonnas toimivatest keskkonna ja kliimaga seotud protsessidest. Mõõtes kodanikuaktivismi taset - netiaktivismist kuni kliimakogudes ja otseaktiivides osalemiseni - on võimalik saada teavet nii mure ja pühendumise tasemest kui pinnasest, mis on ühiskonnas olemas inimeste koondumise võimaldamiseks.

Konstrukti teoreetilised alused

Erinevad kodanikuaktivismi alased teooriad osutavad konstrukti olulisusele ühiskonna probleemidele vastamise valmiduse hindamisel. Keskkonnateadmistest viib teekond vaid teatud tingimustes keskkonnasõbralike väärtuste ja keskkonnahoidu nõudva tegevuseni (vt ka Malmir et al 2023). Selle liikumise teekond sõltub erinevatest mehhanismidest ühiskonnas, kirjandus osutab selle seosteile mh ühiskonna usalduse ja sidususe tasemega, kliima/keskkonna-kirjaoskusega (Alkaher 2020), protestide ja keskkonna/kliimateemade imagoga jms-ga.

Näited väidetest või küsimustest (EIB 2021 Climate Survey)

- Kas olete...
 - allkirjastanud kliima või keskkonna heaks petitsiooni, et mõjutada riiklikke poliitikaid
 - boikoteerinud mõnda brändi või firmat nende halva keskkonnamõju tõttu
 - osalenud protestimarsil
 - osalenud protestiakttsioonil
 - liitunud mõne protestigrupiga
 - algatanud/eest vedanud mõnda online-protesti
 - algatanud/eest vedanud mõnda offline protesti
 - ellu aidanud mõne protestigrupi
 - liitunud mõne kogukonnaga, mis elab keskkonnasäästu/kliimateadlikkuse keskselt

Skaala: Jah, olen osalenud; Ei, aga oleksin valmis osalema; Ei ja ei sooviks osaleda
Võiks täpsustada skaalat, nt täpsustades tingimusi või põhjuseid (ei sooviks osaleda, kuna minu pere/sõbrad paneks seda pahaks; ei saaks osaleda, sest minu tutvusringkonnas/elupiirkonnas ei ole kedagi, kes mind sellesse kaasaks/selles toetaks; ei sooviks osaleda, sest see on minu arvates rumal/mõttetu; ei sooviks osaleda, sest see on ühiskonnale/majandusele/... kahjulik vms)

Viited

Alkaher, I., 2020. Climate literacy and environmental activism. Climate action, pp.1-14.

EIB 2021. 2019-2020 EIB Climate Survey.

<https://www.eib.org/en/surveys/2nd-climate-survey/index.htm>

Malmir, M., Seilabi, A.E., Semiari, A. 2023. Explaining Civic Activism for Biodiversity Conservation with the Mechanism of Social Dialogue. Journal of Applied Sociology 34(1), 51-66

4. TOETUS KESKKONNASÕBRALIKELE POLIITIKATELE, HINNANGUD NENDE EFEKTIIVSUSELE JA MÕJULE

Mis konstrukti soovitame lisada?

Keskkonnasäästlike poliitikate toetamine - valmisolek keskkonnasäästlike valikute nimel taluma muutusi seadusandluses ja võimalikke keelde, makse või trahve.

Miks on seda oluline mõõta?

See on sisend poliitikutele inimeste hoiakute kohta. Võimaldab hoomata inimeste hinnangut **poliitika efektiivsusele** emissioonide vähendamisel ja käitumise muutmisel, **mõjule** majandusele ja tööhõivele, distributsioonilistele mõjudele (millised grupid kaotavad, millised võidavad), mõjule leibkonnale/majapidamisele; õigluse aspektidele.

Konstrukti teoreetilised alused

Uuringud osutavad, et valmisolek poliitilisteks keskkonnahoidlikeks muutusteks on suurem kui poliitikategijad eeldavad (vt nt UNDP ja Oxfordi Ülikooli ühistööna valminud hiljutist põhjalikku uuringut [The People's Climate Vote 2021](#)).

Näited väidetest või küsimustest

Näited (Harvardi uurimusest):

- Kuivõrd nõustute järgmiste väidetega:
 - Sisepõlemismootoriga autode keelamine ...
 - vähendaks CO2 heiteid
 - vähendaks õhureostust
 - mõjuks negatiivselt/positiivselt (juhuvalikuga osadele vastajatele üks, teistele teine valik) majandusele ja tööhõivele
 - mõjutaks väga tugevalt eesti majandust ja tööhõivet
 - oleks väga kulukas/odav viis (juhuvalikuga variandid) kliimamuutusi kontrollida

Skaala: üldse ei ole nõus, pigem ei ole nõus, pole poolt ega vastu, pigem nõus, täiesti nõus

- Millised grupid võiks teie arvates Eestis sellest võita ja millised kaotada, kui meil keelataks sisepõlemismootoriga autod?
 - Madala sissetulekuga grupid
 - Keskmise sissetulekuga grupid
 - Kõrge sissetulekuga grupid
 - Maaelanikud

aga miks mitte ka linnaelanikud, noored, lapsed...

Skaala: Kaotaks oluliselt, kaotaks mõnevõrra, ei kaotaks ega võidaks, võidaks mõnevõrra,

võidaks oluliselt

- Kas teie leibkond võidaks/kaotaks sellisest keelust?
- Kas olete nõus väitega "sisepõlemismootoriga autode keelamine oleks õiglane otsus"? Üldse ei nõustu-.....Täiesti nõus. Siinkohal võiks ka täpsustada erinevaid õigluse aspekte, nt noorema põlvkonna, kehvamas sotsiaalmajanduslikus olukorra rühmade või piirkondade suhtes vms.

Kohandamine: 13ER võiks lisada "Mul ei ole selleks raha"....

Modifikatsioonid: Reostavate sõiduvahendite keelamisel oleks võimalik eristada linna keskel/tiheasustusega aladel ("kas pooldate v vastustate spm autode keelustamist, kui see kehtiks tiheasustusega aladel"), muudel tingimustel (nt kas pooldate v vastustate... "kui on olemas hästitoimiv ühistranspordivõimalus") vs totaalne keeld

- Toetus süsinikumaksudele - eristades kasutuse: kui maksutulud kulutatakse

- Et kliimamuutust kontrolli alla saada võivad valitsused otsustada kasvuhoonegaaside kasutuse kallimaks muuta, et inimesi ja ettevõtteid suunata ostma keskkonnasäästlikumaid tootmisvahendeid või tehnikaid ja vähendada oma heiteid. Seda võidakse teha nt sellise poliitika kaudu, mida nimetatakse rahaülekannetega süsinikumaksuks. Selline poliitika tähendaks, et kõik süsinikuheiteid eraldavad tooted maksustataks, mille tagajärjel tõuseks nt bensiini hind 40%. Et seda kompenseerida üksikisikutele, eraldataks süsinikumaksu tulu kõigile majapidamistele, sissetulekust sõltumata. See tähendaks, et iga täiskasvanu saaks aastas x (600) dollarit. Järgnevalt küsime sellise poliitika kohta:
 - Kas nõustute järgmiste väidetega? Selline poliitika...
 - julgustaks inimesi vähem autoga sõitma
 - julgustaks inimesi ja ettevõtteid paremini hooneid soojustama
 - vähendaks kasvuhoonegaaside emissioone ja fossiilkütuste kasutamist
 - vähendaks õhureostust
 - mõjuks negatiivselt riigi majandusele ja tööhõivele
 - mõjuks väga tugevalt riigi majandusele ja tööhõivele
 - oleks kulukas viis kliimamuutuste kontrollimiseks

Siia samuti küsimused selle kohta, kellele mõjub, kas endale mõjub jms

VÕI lühemalt: kas toetab või ei toeta järgmisi kliimapolitikaid:

- lennumaks (tõstab pileti hinda 20% - minu meelest peaks lisama, palju vähendaks emissioone, mingigi hinnang)
- fossiilkütuste maks (tõstaks bensiini hinda 40%)
- reostavatele autodele keeld tiheasustusega aladele
- subsiidiumid madala süsinikuheitega tehnoloogiatele
- mingid eestispetsiifilised küsimused, sh põlevkivitööstuse kohta, kus saaks täpsustada ka hinnangut õigluse mõõtmele, ja ka lageraiete kohta. SALK on juba seiranud vastuseid küsimustele "Minu meelest tuleks metsade raiet vähendada", mis selgub olema nt Ida-Virus negatiivselt korreleeritud kliimamuutuse pidurdamise kui riiklikult olulise teemaga.

Viited

Dechezlepretre, A., Fabre, A., Kruse, T Planterose, B. Sanchez Chico, A., Stantcheva, S. 2023. Fighting Climate Change: International Attitudes Toward Climate Policies. Centre for Climate Change Economics and Policy Working Paper No. 409.

UNDP and Oxford University 2021. *The People's Climate Vote*, UNDP
<https://www.undp.org/publications/peoples-climate-vote>

5. EUDAIMOONILISED VS HEDOONILISED ELUPÜÜDLUSED

Mis konstrukti soovitame lisada?

Eudaimooniliste ja hedooniliste elupüüdluste (*aspirations*) all mõeldakse inimeste eesmärkide sisu, mis võivad varieeruda nn sisemiselt väärtustatavatest ja seeläbi inimese psühholoogilisi baasvajadusi rahuldavatest (nt suhted, eneseareng, kogukonnaelu-/maailmaparandamine) nn väliste

eesmärkideni, mis rahuldavad psühholoogilisi baasvajadusi vähem või on nendega vastuolus (nt raha, võim, välimus). Suuresti on elupüüdluste uurimisvaldkond motivatsioonipsühholoogias keskendunud nende seostele inimeste psühholoogilise heaoluga (nt õnnelikkus, vitaalsus; ärevus, depressiivsus), ent on ka leitud mõlema väärtustüübi seoseid keskkonnateadliku käitumisega.

Miks on seda oluline mõõta?

Kuna eudaimoonilised ja hedoonilised püüdlused on suuresti kujundatavad ühiskonnas juhtivate väärtushinnangute poolt, võiks olla oluline jälgida a) kuivõrd elupüüdlused seostuvad keskkonnateadlike käitumistega või neid ennustavad; seega, teades ka varasemaid uuringutulemusi, kas sellest johtuvalt oleks mõistlik tegeleda teadlikumalt teguritega, mis nii- ja naasuguseid püüdlusi kujundavad; b) jälgida väärtuste dünaamikat ajas - näiteks kas need muutuvad/reageerivad mingitele muutustele ühiskonnas.

Konstrukti teoreetilised alused

Tegemist on Isemääramisteooria (Self-determination Theory, Ryan ja Deci, 2000; 2017) ühe alateooria, eesmärkide sisu teooriaga (*Goals Contents theory*), mis on leidnud viimase 30 aasta jooksul laialdast ja kultuuriülest kinnitust, et a) nn sisemised-eudaimoonilised elupüüdlused läbivalt seostuvad parema psühholoogilise heaoluga ning b) välised-hedoonilised elupüüdlused halvema kohanemisega (Bradshaw et al., 2022). Samuti on leitud, et eudaimoonilised elupüüdlused seostuvad pigem keskkonnateadlikuma ning hedoonilised vähem keskkonnateadlikuma käitumisega (Unanue et al, 2016).

Näited väidetest või küsimustest

Eesti keelde on kohandatud elupüüdluste skaala (Aspiration Index, Kasser ja Ryan, 1996). seda on kasutatud kohandatuna teisele-kolmandale kooliastmele ettevõtlikkuspädevuse kui üldpädevuse hindamisvahendis (vt "[Ettevõtlikkuspädevuse e-hindamisvahendite väljatöötamine põhikooli II ja III kooliastmele](#)"). Näited väidetest, kus vastaja peab märkima, mil määral on iga püüdlus talle elus oluline: *Areneda ja uusi asju õppida. Olla majanduslikult edukas. Aidata hädasolevaid inimesi ilma, et ma neilt midagi vastu ootaks. Olla paljude inimeste poolt imetletud.* Originaali vastusteskaala oli kolmepalline.

Elupüüdluste indeksi tulemused seostusid eesti noorte valimis teoreetiliselt seotud konstruktidega ning reliaablusnäitajad olid head.

Viited

Bradshaw, E. L., Conigrave, J. H., Steward, B. A., Ferber, K. A., Parker, P. D., & Ryan, R. M. (2022). A meta-analysis of the dark side of the American dream: Evidence for the universal wellness costs of prioritizing extrinsic over intrinsic goals. *Journal of Personality and Social Psychology*.

Kasser, T., & Ryan, R. M. (1996). Aspiration index. *Journal of Personality and Social Psychology*.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American psychologist*, 55(1), 68.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). Self-determination theory. *Basic psychological needs in motivation, development, and wellness*.

Unanue, W., Vignoles, V. L., Dittmar, H., & Vansteenkiste, M. (2016). Life goals predict environmental behavior: Cross-cultural and longitudinal evidence. *Journal of Environmental Psychology, 46*, 10-22.

6. VALMISOLEK KASINAMAKS ELUSTIILIKS (FRUGAALSUS)

Mis konstrukti soovitage lisada?

Kasinuse või frugaalsuse all mõistetakse majandusliku käitumise puhul dimensiooni, mille puhul piiratakse iseenda tarbimist, selle asemel, et lubada endale kõike, mida on võimalik tarbida ja mida soovitakse (Kasser, 2005). Teisalt on seda peetud käitumiseks, mis seostub lugupidamisega ressursside suhtes (Fujii, 2006). Kasinust on peetud keskkonnasäästliku elustiili fundamentaalseks käitumuslikuks karakteristikuks (De Young, 1996; Tapia-Fonllem et al., 2013).

Miks on seda oluline mõõta?

Kuigi on ka vastupidiseid käsitusi ja arvamusi, siis empiirilised uuringud kalduvad pigem viitama, et nn kasinusele suunatud hoiak ja ressurssidesse respektiga suhtumine (sh on kultuure, kus selle jaoks on eraldi sõna, nt *mottainai*, jaapani k, vt Fujii, 2006), on seotud erinevate keskkonnasäästlike käitumiste ning elustiiliga. Meile pakub lisaks huvi ka see, kuidas kasinam elustiil või kasinust pooldavad hoiakud seostuvad teiste uuritavate teguritega.

Konstrukti teoreetilised alused

Kasinusega seotud hoiakuid ja käitumist on peamiselt uuritud majanduslike käitumistega seotud väärtuste kontekstis (kasinuse, heldus, materialism, vt Kasser, 2005), aga ka motivatsiooni- ja positiivses psühholoogias ning ka keskkonnapsühholoogias.

Näited väidetest või küsimustest

Tervikskaalat või suurema skaala alaskaalat kohandatud ei ole, on kasutatud tarbimise vähendamise seotud üksikküsimust.

Antud konstrukti võiks uurida kahest vaatest:

- 1) kasinusega seotud hoiakute küsimused (Fujii, 2006 skaala, väidete näited: *Ma arvan, et asjade raiskamine on halb. Ma kahetsen, kui ma midagi raiskan. Me peaksime kõiki ressursse hästi hoidma.* Originaalskaala oli 7-punktiline, aga siin ja mujalgi tuleks psühhomeetrilistel põhjustel kaaluda keskpunktita skaalade kasutamist. Lisaks, originaalskaalas puuduvad pööratud väited, mille lisamine võib olla asjakohane.)
- 2) kasinusega seotud käitumiste küsimused (Tapia-Fonllem et al 2013 skaala, väidete ja pööratud väidete näited: *Kannan samu riideid. Ostan palju jalanõusid. Pigem käin jala kui sõidan. Ostan rohkem toitu kui ära söön.* Originaalskaala on viiepunktine, aga tuleks kaaluda keskpunktita skaalat.)

Viited

De Young, R. (1996). Some psychological aspects of reduced consumption behavior: The role of intrinsic satisfaction and competence motivation. *Environment and behavior, 28*(3), 358-409.

Fujii, S. (2006). Environmental concern, attitude toward frugality, and ease of behavior as determinants of pro-environmental behavior intentions. *Journal of environmental psychology*, 26(4), 262-268.

Kasser, T. (2005). Frugality, generosity, and materialism in children and adolescents. In *What do children need to flourish? Conceptualizing and measuring indicators of positive development* (pp. 357-373). Boston, MA: Springer US.

Tapia-Fonllem, C., Corral-Verdugo, V., Fraijo-Sing, B., & Durón-Ramos, M. F. (2013). Assessing sustainable behaviour and its correlates: A measure of pro-ecological, frugal, altruistic and equitable actions. *Sustainability*, 5(2), 711-723.

8. RISK

Mis konstrukti soovitame lisada?

Riskitaju ja ohu kogemine seoses kliima- ja keskkonnamuutustega

Miks on seda oluline mõõta?

Kliima/keskkonnamuutuste ohu taju osutab nii teadlikkuse tasemele elanikkonna hulgas kui sellest tulenevat muutustele viiva mure ja hirmu taset. Viimased võivad suurendada valmisolekut muutusteks ühiskonnas, suurendada aktivismi, aga ka vaimse tervise probleeme, kui ühiskonnas puudub soodne pinnas tõhusaks tegutsemiseks ja võimalus kogeda enesetõhusust

Teoreetilised alused:

Riski olulisust reaalsuse tajumisel ning sellele vastamisel, sh valmisolekus omaks võtta kliimapoliitikaid, on analüüsinud erinevate distsipliinide esindajad (Lacroix and Gifford 2018, Brosch 2021, Xie et al 2019, Drews ja van den Bergh 2016, Pohjolainen et al 2021), osutades kliimaolukorra terava ja ohtlikuna tajumise keskele positsioonile erinevate kliimapoliitikate aktsepteerimises.

Näited:

- Kuivõrd tajutakse kliimamuutust hallatava ohuna? "Kuivõrd peate tehniliselt võimalikuks viia otsustavalt vähendada (nulli viia?) kasvuhoonegaaside heiteid ...xx... aja jooksul hoides elustandardi Eestis vastuvõetaval tasemel"
Skaala: Võimatuks-vähevõimalikuks-mõnevõrra võimalikuks-üsna võimalikuks-täiesti võimalikuks.
- Võiks ilmselt selle teema raames vaadelda ka riskitaju tekitatava mure taset, aga seda võivad mõõta ka mingid muud küsimused. (Kui suurt hirmu või muret tekitavad teie kliimaga seotud tulevikuohud?
Võimalik skaala: Väga suurt, üsna suurt, mitte eriti suurt, ei muretse üldse, pean seda asjatuks paanikaks, ...?
- Kuivõrd mõjutab kliimamuutus teie elu juba praegu?
- Kuivõrd arvate, et kliimamuutus hakkab teie elu mõjutama x aasta jooksul?

- Kui me erinevate otsustavate poliitikatega kliimamuutuse kontrolli alla püüaksime võtta, milline võiks teie arvates olla selle tegevuse mõju Eesti majandusele ja tööhõivele
- Kui me erinevate otsustavate poliitikatega kliimamuutuse kontrolli alla püüaksime võtta, milline võiks teie arvates olla mõju teie elustiilile

Skaala: väga negatiivne mõju - mõnevõrra negatiivne mõju - märgatav mõju puudub - mõnevõrra positiivne mõju - v positiivne mõju

Viited

Brosch, T. 2021 Affect and emotions as drivers of climate change perception and action: A review. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 42, 15-21,

Drews, S., Jeroen C, van den Bergh, J.M. 2016. What explains public support for climate policies? A review of empirical and experimental studies, *Climate Policy*, 16:7, 855-876

Lacroix, K., Gifford, R. 2018. Psychological Barriers to Energy Conservation Behavior: The Role of Worldviews and Climate Change Risk Perception. *Environment and Behaviour*, 50:7, 749–780.

Pohjolainen, P., Kukkonen, I., Jokinen, P., Poortinga, W., Ogunbode, C. A. Böhm, G., Fisher, S. & Umit, R. 2021. The role of national affluence, carbon emissions, and democracy in Europeans' climate perceptions, *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, DOI: 10.1080/13511610.2021.1909465

Xie, B., Brewer, M.B., Hayes, B.K., McDonald, R.I., Newell, B.R. 2019. Predicting climate change risk perception and willingness to act, *Journal of Environmental Psychology*, 65, <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2019.101331>

9. KESKKONNAKÄITUMISTE KÕRVALMÕJUD EHK SPILLOVER EFFECT

Mis konstrukti soovitate lisada?

Keskkonnakäitumiste kõrvalmõjude (spillover) all mõistetakse olukordi, kus inimese keskkonnateadlik käitumine ühes valdkonnas (või keskkonnateadlikku käitumisele suunatud sekkumine) mõjutab mõne teise keskkonnateadliku käitumise ilmnamist või mitteilmnamist (Nilsson et al, 2017; Truelove et al., 2014). Selliseid kõrvalmõjusid on nii negatiivses suunas (offsetimine suurendas elektritarbimist (Jacobsen et al., 2012) või prügi sorteerimine vähendab prügi vältimist ostmisel), aga ka positiivses (ökotoodete ostmise sarrustamine kandus üle elektri kokkuhoidu (Lanzini ja Thorgersen, 2014)).

Miks on seda oluline mõõta?

Kuna keskkonnakäitumisi mõjutavatel sekkumistel võivad negatiivsed kõrvalmõjud, siis on mõistlik neist eriti sekkumisi kujundades teadlik olla ning neid võimalusel ennetada. Antud juhul oleme veidi enam huvitatud just negatiivsetest kõrvalmõjudest, kuna nende mõju võib olla niihästi varjatud kui ka ohtlikum.

Konstrukti teoreetilised alused

Eelkõige tugineme siinkohal kahele ülevaateartiklile (Nilsson et al, 2017 ja Truelove et al., 2014).

Näited väidetest või küsimustest

Uurimismeetod on tõenäoliselt konkreetse keskkonnakäitumise spetsiifiline ja tuleks vastavas kontekstis kohaldada, tuginedes varasematele antud keskkonnakäitumise kõrvalmõjusid uurinud uuringutele.

Viited

Jacobsen, G. D., Kotchen, M. J., & Vandenbergh, M. P. (2012). The behavioral response to voluntary provision of an environmental public good: Evidence from residential electricity demand. *European Economic Review*, 56(5), 946-960.

Lanzini, P., and J. Thøgersen. 2014. "Behavioral Spillover in the Environmental Domain: An Intervention Study." *Journal of Environmental Psychology* 40: 381–390.

Nilsson, A., Bergquist, M., & Schultz, W. P. (2017). Spillover effects in environmental behaviors, across time and context: a review and research agenda. *Environmental Education Research*, 23(4), 573-589.

Truelove, H. B., Carrico, A. R., Weber, E. U., Raimi, K. T., & Vandenbergh, M. P. (2014). Positive and negative spillover of pro-environmental behavior: An integrative review and theoretical framework. *Global Environmental Change*, 29, 127-138.